

Notícia sobre un portal de l'Hospital de Torroella (1596)

Salvador Vega

No cal insistir sobre l'extraordinària importància d'una de les institucions torroellenques més antigues: l'Hospital de Pobres. Sembla que la seva història arrencaria aproximadament al darrer terç del s. XIII, en temps del famós Bernat de Santa Eugènia, noble torroellenc que participà en la conquesta de Mallorca a les ordres del rei en Jaume i que, en el moment de redactar el seu testament (1268), instituï una deixa de 300 morabatins per a la creació d'un hospital a Torroella.

Són diversos els autors que des de mitjan segle passat han anat aportant dades sobre l'hospital torroellenc, tant sigui referint-se a la institució com a l'edifici (que són coses ben diferents!). Entre d'altres, cal destacar els treballs de J. Vergés, 1954; J. Pericot, 1967; P. Negre, 1968; J. Badia, 1977, J. Radressa, 2003; X. Soldevila, 2003 i 2008; M. Borrell, 2002; i J. Bassa i J. Baca, 2007. Amb tot, la millor síntesi la trobareu a l'article de Joan Radressa al *Llibre de la Festa Major* de 2009.

Agraeixo profundament als senyors Joan Badia-Homs, Pantaleó Font i Joan Radressa que tinguessin la gentilesa d'atendre les meves peticions. Sense els seus comentaris i suggeriments, aquest article no hauria estat possible.

Un contracte de 1596

Amb la intenció de contribuir a un millor coneixement de la història de l'hospital, aportem ací un document que hem localitzat a l'Arxiu Històric de Girona (fons notarial, Torroella de Montgrí, núm. 128, 5-II-1596). Es tracta d'un breu contracte (*capitulació* en la terminologia de l'època) segons el qual l'administrador de l'hospital encarrega a un picapedrer la realització d'un portal de pedra picada que s'ha d'alçar a la façana de l'hospital. Llegim-lo¹.

"Capitulació

"Concordia y capitulació feta y fermada per y entre Pere Tor Bagur, pagès de la vila de Torroella de Montgrí, procurador, col·lector y administrador del hospital dels pobres de Jesuchrist de la present vila de Torroella de Montgrí, de una part; y mestre Jaume Costa ~~pescador ha lo~~ picapadrer habitant en dita vila, de part altre, de he sobre les coses devall scrites y sagüents:

"E primerament, és pactat, inhit y concordat entre les dites parts que lo dit mossèn Pere Tor Bagur, en lo nom predit, donarà, com de present dóna, a preu fet an al dit mestre Jaume Costa, assí present, a fer lo portal que se ha de fer en lo enfront del hospital, conforma la trassa per lo dit mossèn Pere Tor Bagur an al dit Pere Tor Bagur [*sic pro* Jaume Costa] donada.

"Ítem, és pactat *et cetera*, que lo dit mestre Costa, assí present, accepta lo dit preu fet y promet fer aquell, ço és, un portal rodon a la rústica, del modo y manera y ab totes les gornicions com estan en la trassa, y aquell promet haver fet, ho fet fer, de assí a la festa de Nostra Senyora de agost més propvinent, y promet ajudar ell tot sol assentar lo dit portal, ab pacte que lo dit mossèn Bagur li haia de donar persones per ajudar assentar lo dit portal y promet picar lo dit portal y fer aquell ab lo revolt y reracanterà, tot de pedra picada.

"Ítem, és pactat que lo dit mossèn Pere Tor Bagur, en lo nom predit, que per los treballs de fer, eho fer fer, lo dit portal ab tot lo contengut a la trassa, ~~donada~~ donarà, com ab lo present acte dóna, ab les pagues sagüents satanta-sinch lliures barceloneses en tres iguals pagues, ço és, ara de present vint-y-sinch lliures barceloneses; y en ésser mix picat lo dit portal altres vint-y-sich lliures; y la restant paga essent assentat lo dit portal y alabat com està dit.

"*Quequidem capitula...* [segueixen, en llatí, les habituals clàusules precautòries, de garantia, etc., que eren preceptives en una escriptura pública d'aquest tenor]

"Testes sunt Hieronimus Mir, faber lignarius, et Ioannes Vilar, sutor, dicte ville Turricelle de Montegrino.

"Actum Turricelle de Montegrino die V^a febraioi MDLXXXVI"

Pàgina del contracte de construcció d'un portal per a l'Hospital; Arxiu Històric de Girona (foto S. Vega)

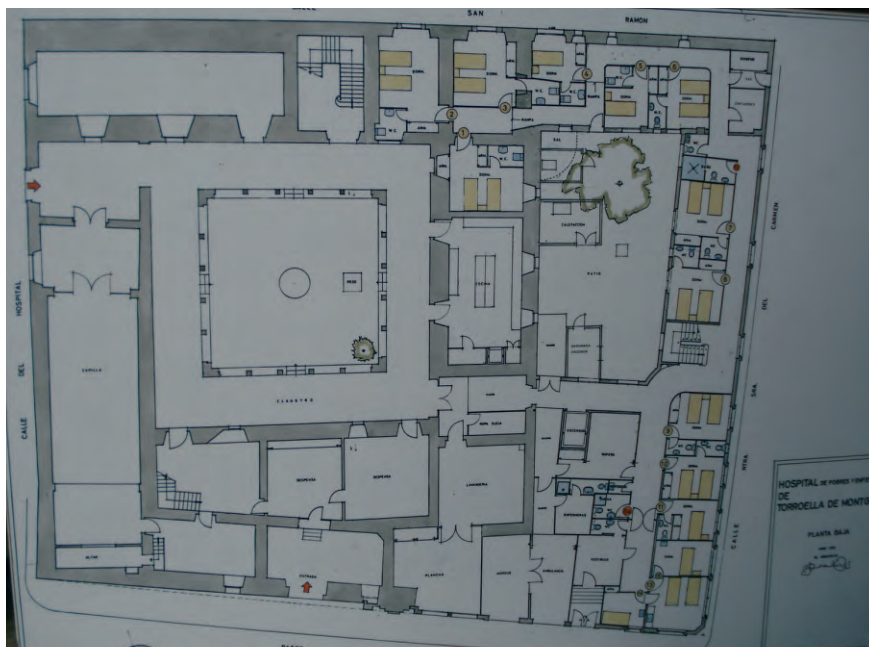
Certament, el document és breu i concís, però amb tot, ens ofereix multitud d'aspectes sobre els quals convé fer algun comentari o reflexió. Anem a pams.

Fixem-nos primerament en les persones que intervenen en el contracte. Pere Tor i Begur, membre d'una de les famílies més conspícues de Torroella, actua en qualitat de *procurador*, *col·lector* i *administrador* de l'hospital. En aquell moment ell era la persona que s'ocupava d'actuar legalment en nom de la institució, de recaptar les almoines i rendes que pertoquessin a l'hospital i d'administrar-ho tot plegat. Cal anotar que encara que se l'esmenti com a *mossèn*, això no significa pas que es tracti d'un clergue,

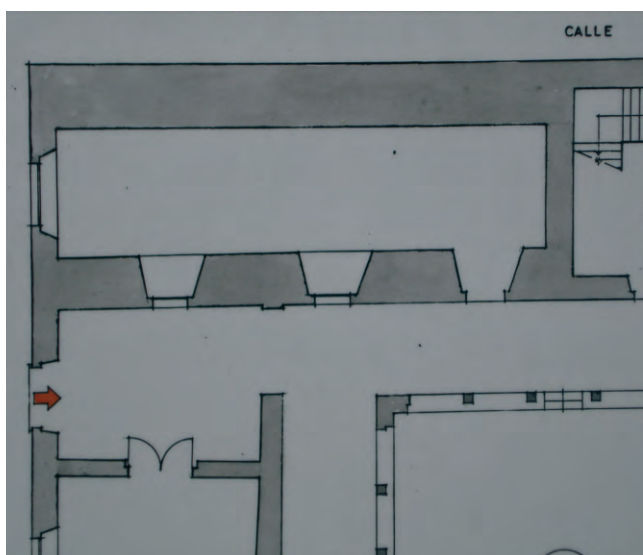
perquè en l'època aquest tractament s'aplicava més genèricament a persones de certa rellevància social (per exemple notaris, membres de famílies importants, etc.), per bé que més modernament esdevindria un apel·latiu aplicat exclusivament als clergues. Mai s'insistirà prou que tant en època medieval com en època moderna la tasca dels hospitalers, com també la dels obrers parroquials, eren funcions *municipals* (no eclesiàstiques) i estaven integrades dins l'estructura de govern de la universitat (que és com s'anomenava aleshores la comunitat local). Recordem, encara que potser no faci falta, que els hospitals antics no tenien res a veure amb allò que avui entenem per *hospital* (un centre assistencial on tota una colla de professionals treballen per resoldre en la mesura del possible els problemes de salut dels pacients), sinó que eren poca cosa més que unes quantes habitacions on els més pobres i desvalguts (rodamons, jovenetes que havien perdut la virtut, pobres de solemnitat, dementes, desgraciats de tota mena, etc.) trobaven un catau on mal morir, o donar a llum un bastaix, o rosegar quatre engrunes. Aquells hospitals servien per a poca cosa més que per donar confort espiritual als més desvalguts i també per a assegurar la salvació de l'ànima dels benefactors que fornien les almoines amb les quals es mantenia tot plegat. En certa mesura, es tractava d'institucions pensades més per al bé que podien fer a la vida ultraterrena dels benefactors, que amb la caritat i les deixes pietoses redimien els seus pecats (vet aquí perquè Bernat de Santa Eugènia va donar els 300 morabatins el 1268), que no pas en les veritables necessitats *terrenals* dels més desgraciats, que en la pràctica rebien poca cosa més que l'extremunció i un enterrament cristià (cosa que, en el seu context, era extraordinàriament important, tot s'ha de dir). I encara una darrera apreciació: al contracte la institució hi apareix amb la denominació Hospital dels Pobres de Jesucrist.

L'altra part implicada en el contracte és mestre Jaume Costa, picapedrer *habitant* a Torroella. Aquesta informació aparentment tan minsa amaga, però, alguns detalls que pot ser interessant comentar. D'entrada, el fet que tingui el tractament de *mestre* ens indica que era un professional qualificat, és a dir, que havia superat les diverses fases de formació (aprenent-oficial-mestre). El fet que se'l designi com a *habitant* tampoc no és una casualitat; ens indica que Costa no era natural de Torroella, sinó que s'hi havia traslladat (definitivament o provisional, això no ho podem saber). També és convenient adonar-se que estem parlant d'un picapedrer, no pas d'un mestre de cases; és a dir, es tracta d'un especialista en *acabats*, per dir-ho en llenguatge col·loquial. Un mestre picapedrer és, de fet, un escultor, per bé que en el sentit artesanal, i no pas artístic, del terme. Tenim, doncs, un professional de l'art de tallar pedra que s'ha instal·lat a Torroella, qui sap si atret per les oportunitats que un mestre del seu ram devia trobar en una

vila en plena expansió. Fàcilment podem aventurar que és molt possible que Costa esculpís o *piqués* altres portalades i llindes que avui podem contemplar pels carrers de Torroella.

Planta de l'hospital i detall; el gruix dels murs delata l'estructura de l'hospital primigeni (foto S. Vega)

És interessant remarcar que el portal s'haurà de fer seguint l'esbós (traça) que l'administrador de l'hospital lliura al picapedrer. En aquest cas el document original presenta un evident *lapsus calami*, ja que esmenta amb el mateix nom la persona que lliura la traça i la persona que la rep. Tot i que considerem que el més probable és que fos l'administrador de l'hospital qui lliurés al picapedrer el dibuix amb el projecte del portal, hem d'assenyalar que en obres més complexes (com retaules, façanes, portalades monumentals...) és normalment l'artesà qui forneix la traça al comitent. En qualsevol cas, el treball es va fer d'acord amb el que indicava un disseny previ, que vagament el document ens descriu com un portal rodó, a la *rústica*; o sigui, sense sofisticacions. S'hi esmenten també "totes les gornicions", expressió que no entenem tant com una referència a elements decoratius, sinó pensem que més aviat tindria el sentit de la primera acceptió del verb *guarnir* que podem trobar al *Diccionari Alcover-Moll*: "fornir una cosa d'aquelles peces o elements que la completen...", és a dir, el portal ha de tenir tots els carreus i dovelles que s'indiquen a l'esbós, i ha de ser tot de pedra picada, tant el *revolt* (és a dir, l'arc), com la *reracanter*a.

El contracte indica també ben clarament el termini d'execució i les condicions en què s'efectuarà el pagament de la feina. Mestre Costa haurà d'haver enllestit el portal per la Mare de Déu d'agost, per tant, disposa d'un termini de sis mesos i mig per a acabar la feina, i també s'especifica que en el moment de dreçar (*assentar* i *alabar*, diu el document) les dovelles al seu lloc definitiu, l'hospitaler haurà de fornir les persones necessàries per ajudar el picapedrer. Quant al sistema de pagament, se segueix la pràctica habitual a l'època, que consisteix a establir tres pagues iguals, que es fan respectivament en iniciar l'obra, en haver-se realitzat la meitat del treball i, la darrera, quan la feina estigui acabada i rebí el vistiplau del comitent o dels experts a qui aquell hagués encomanat certificar-ne la idoneïtat. En aquest cas, el preu final haurà estat de 75 lliures barcelonines.

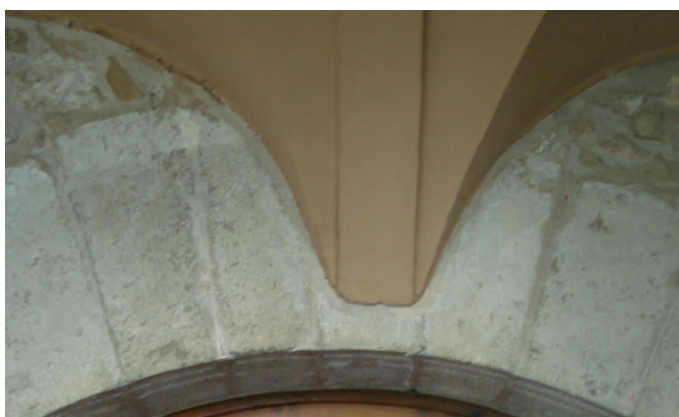
Com a testimonis del contracte entre l'hospitaler i el picapedrer hi actuaren Jeroni Mir, fuster, i Joan Vilar, sabater, ambdós naturals de Torroella.

Hipòtesi de localització

Un cop analitzat el document, arribaria l'hora de plantejar la hipòtesi de la possible localització del portal en qüestió. Primerament, cal tenir present que el 1596 l'edifici era molt diferent del que coneixem actualment. El claustre no existia encara, i el magnífic portal per on avui s'accedeix a l'edifici no es va dreçar fins el 1661. Cal pensar que a finals del s. XVI l'hospital de Torroella era bàsicament aquell cos d'edifici de forma rectangular que actualment constitueix aproximadament la meitat de

Possible porta
obra el 1596 i
dovella central on
hipotèticament
s'hi podria haver
inscrit la data
(foto S. Vega)

ponent de la planta baixa de l'ala nord (vegeu la descripció que en fa J. Radressa, 2009, p. 64-65). D'altra banda, el document que hem vist ens indica que el portal s'havia de fer "en lo front del hospital", és a dir, a la façana. A la vista dels plànols, i encara que com ens ha fet notar el Sr. J. Badia-Homs, el parament del mur que dona al carrer de Sant Ramon indica la possible existència d'una antiga obertura a tramuntana, ens inclinàrem a pensar que al s. XVI la façana de l'hospital devia ser a la banda de migdia, a la part que avui queda a l'interior de l'edifici i que delimita la galeria nord del claustre. Justament és en aquest punt on trobem la porta d'accés a la planta superior, una porta que presenta algunes característiques que ens són ben familiars a la vista del contracte que hem comentat: és adovellada, amb arc rodó i sense decoració (o sigui, a la *rústica*). Per tot plegat, pensem

L'actual porta
forana de
l'hospital, 1661
(foto S. Vega)

(amb totes les reserves que calgui) que podria ser la mateixa porta que es descriu al document. Curiosament, la dovella central de l'arc, que és on presumiblement podríem trobar inscrita la data de construcció d'aquella obertura, queda completament amagada perquè serveix de suport a una de les voltes que sostenen la galeria de la primera planta. Si mai tinguéssim ocasió de constatar que en aquella dovella hi ha inscrita la data 1596, aleshores tindríem la certesa d'haver trobat la *nostra* porta.

Bibliografia

BADIA-HOMS, Joan (1977). *L'arquitectura medieval de l'Empordà*. Vol. I Baix Empordà, Girona, Diputació Provincial, sv Torroella de Montgrí.

BASSA I PASQUAL, Jaume; BACA I PERICOT, Joan (2007). *Torroella, vila vella*. Torroella de Montgrí, Ajuntament i Fundació Mascort.

BORRELL I SABATER, Miquel (2002). *Pobresa i marginació a la Catalunya il·lustrada*. Santa Coloma de Farners, Centre d'Estudis Selvatans-Galerada SCCL.

NEGRE I PASTELL, Pelai (1966-67). "Documentos relacionados con Mallorca, otorgados por personalidades de tierras gerundenses". *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, vol. 18. Girona, Diputació Provincial, pg. 213-260.

NEGRE I PASTELL, Pelai (1968). "El testament de Bernat de Santa Eugènia, senyor de Torroella de Montgrí". *Llibre de la Festa Major*. Torroella de Montgrí (s/p).

PERICOT GARCIA, Joan (1967): "Les parets velles de Torroella. L'Hospital de pobres malalts". *Llibre de la Festa Major*. Torroella de Montgrí (s/p).

PERICOT GARCIA, Joan (1969). "Les portes de Torroella". *Llibre de la Festa Major*. Torroella de Montgrí (s/p).

RADRESSA I CASANOVAS, Joan (2003). "Torroella de Montgrí a principi del segle XVIII". *Llibre de la Festa Major*. Torroella de Montgrí, pg. 33-56.

RADRESSA I CASANOVAS, Joan (2009). "L'Hospital de Torroella". *Llibre de la Festa Major*. Torroella de Montgrí, pg. 57-74.

SOLDEVILA I TEMPORAL, Xavier (2000). "La comunitat jueva de Torroella de Mongrí 1270-1348". *Papers del Montgrí*, núm. 18. Torroella de Montgrí, Servei de Publicacions del Museu del Montgrí i del Baix Ter- Ajuntament, pg. 27-29.

SOLDEVILA I TEMPORAL, Xavier (2003). "Una vila empordanesa a l'edat mitjana. Torroella de Montgrí, segles XII-XIV". *Quaderns de la Selva*, 15. Santa Coloma de Farners. Centre d'Estudis Selvatans, pg. 89-103.

SOLDEVILA I TEMPORAL, Xavier (2008). "La morfologia urbanística de Torroella de Montgrí fa set-cents anys". *Llibre de la Festa Major*. Torroella de Montgrí, pg. 55-67.

VERGÉS BENEJAM, Joaquim (1954). "El hospital de Pobres Enfermos. Institución Municipal de Beneficencia". *Llibre de la Festa Major*. Torroella de Montgrí (s/p).

Nota:

1 Per tal de facilitar la comprensió al lector actual, tot i que partim del màxim respecte per les característiques del text original i no en corregim sistemàticament l'ortografia, hem aplicat els següents criteris de transcripció: 1) accentuem d'acord amb la normativa actual; 2) regularitzem l'ús de majúscules i minúscules; 3) quan cal, introduïm alguns signes de puntuació; 4) posem en cursiva els mots escrits en llatí; 5) hem posat entre parèntesis rectangulars algunes acotacions nostres que no formen part del text original, però que hem considerat necessàries per a la correcta comprensió del text.